

Владимир М. ВУКОМАНОВИЋ РАСТЕГОРАЦ
ЧИТАОЦИМА – ТУМАЧЕЊЕ, С
ПРИЈАТЕЉСКИМ ПОУЗДАЊЕМ

Универзитет у Београду
 Факултет за образовање
 учитеља и васпитача

(Тихомир Брајовић. *Тумачење лирске њесме*
 – од њеорије до инѡерѡреѡиѡивне ѡраксе.
 Нови Сад: Академска књига, 2022, 256 стр.)

Можда нема погрешнијег ни бољег тренутка за *Тумачење лирске њесме*: погрешнијег – јер долази у доба кад је све више *чиѡѡача*, а све мање *чиѡѡалаца*; бољег – из истог разлога, који сведочи да нам је комуникативан водич кроз поезију данас потребан више него пре.

Одељком „Читање – разумевање – тумачење“ (7–28) Тихомир Брајовић отвара своју студију елаборирањем поменуте разлике између *чиѡѡача* као донекле механичког декодера текста и *чиѡѡаоца* који у процесу читања инвестира сопствено биће, а потом пружа кратак преглед књижевнотеоријске мисли XX века. У том прегледу, аутор разврстава приступе тексту у *ѡродукиѡијско-конѡѡрукиѡијску* и *реѡеѡиѡијско-лекѡѡорску ѡарадиѡу* – док је прва више усмерена на формалне и структурне одлике текста, друга ставља акценат на његов пријем. Описујући лук од (понекад) аутистично дескриптивног унутрашњег приступа тексту до (понеких) егзибиционистичких интерпретација где је „функција дела [...] у томе да смета свом победоносном тумачењу критичара“, аутор *Тумачења* опредељује се за холистички прилаз, у којем ће место наћи конструктивни аспекти обе супротстављене парадигме. У том подухвату посебан значај приписале *инѡерсубјекѡиѡивности* и *дијалоѡу*, који омогућавају културну размену између текста и свих око њега окупљених. Притом, у интерпретативном сусрету с лирским текстом Брајовић посебно издваја *нелаѡоду ѡочейѡика*, будући да он (почетак) има снагу да битно усмери ток тумачења. И док сложена конструкција песме призива метафору лавиринта као комплексне грађевине кроз коју се пролази, смер кретања тумача указале се као супротан очекиваном – његов главни изазов неће бити да из лавиринта пронађе излаз већ да пронађе улаз у њега („Обрнути лавиринт интерпретације“, 29–43). Ваља, међутим, рећи како се овде не занемарује осцилирајућа процесуалност тумачења: подразумевају се „погрешна“ читања и задржава се свест о томе да је могућих улаза/излаза више, при чему сваки захвата посебан крајолик лирског лавиринта. Будући да се тумачење види као врста интерсубјективне размене, његов простор постаје пресек

читаоачеве инвенције и усмерења које задаје сам текст: док читалац инвестира *ин терпретативни фокус*, одлуку у вези с тим који су моменти за разумевање битни, улог текста је *лирска доминанца* песме, која вербално-текстуално (не) подржава одабрани пут. Тако се у одељку „Интерпретативни фокус и лирска доминанца“ (45–58) стапају хоризонти структуралистичког и постструктуралистичког приступа у покушају целовитог захватања лирске творевине.

Иза постављања теоријске основе следе целине у којима се пажња посвећује обликовању наслова („Каква корист од наслова?“, 59–67) и тела песме („Облик значења, значење облика“, 68–90). У првом, Брајовић полази од двојачке функције и амбивалентне природе наслова, показујући сложеност односа између њега и стихова који следе. Кад пређе пак на саме стихове, онда тумачење захвата све оне формалне одлике по којима поезију често препознајемо – облик стиха, динамику ритма и релације међу њима – да покаже путеве укрштања форме и смисла. Даљим понирањем у одабране редове аутор показује значај обликовања идентитета и усмерености лирског гласа („Ко то тамо (ис)казује, и коме?“, 91–107), дијалога у којима тај глас може да учествује („Дијафоницит и дијалогичност песме“, 109–127), као и широк спектар могућности обликовања лирског гласа, двогласја (дијафоницитности) унутар песме, али и (интертекстуалне) дијалогичности.

Фреквентним елементима лирске песме посвећена су средишња поглавља студије: најпре се испитује сугестивност одсутног („Значење прећутаног: елипса, алузија, иронија“, 129–146), а потом потенцијали песнички универзалног („Формативне могућности амблема, архетипа и алегорије“, 147–159). Подсећајући на то да „ускраћивање представља моћно средство лирског модуса“, Брајовић показује како долази до узбудљиве дифузије смисла у дослуху с конотативним. Насупрот изазову наслућивања, стајаће ризик прејачке транспарентности амблема као универзалне слике и архетипа као колективне представе, те алегорије као (предвидивог) проширеног пресликавања – ипак, ауторов приступ демонстрира како успешна уметничка интервенција ствара неочекивану песничку динамику која превазилази начелно очекивани суфицит јасноће. Проматрање елемената лирске песме приводи се крају указивањем на често присутне обрасце („Реторски обрасци: топос, нарација, имперсоналност, поента“, 161–183) – Брајовићева анализа показује и овде како одабир „општих места“ и поенте не мора подразумевати упадање у замку дидактичко-тенденциозног, а с друге стране како наративност и имперсоналност имају моћ да интензивирају и смисао песме, и његов читалачки доживљај.

Управо до овог тренутка подразумевано својство песме да жели да посредује смисао постаје фокус одељка „Песма која (не) мисли“ (185–203) кроз елаборацију две наизглед граничне могућности: жеље

песме да се изолује од света и жеље да тај свет собом мења. Показује се, наиме, како и покушаји песме да се ослони само на звук неминовно рађају неку врсту значења посредством гласовне дистрибуције, квалитета и структуре. Насупрот оваквим покушајима стоји лирика која песничким средствима уводи читаоца у поље интелектуал(изова)ног дијалога, а уочени пар *йесма која не мисли – йесма која мисли* призваће потом донекле аналогну паралелу у одељку „Херметична vs. ангажована песма“ (205–217). У њему, Брајовић тумачењем песме „Болани Дојчин“ Бранка Миљковића умешно показује да је овај пар само контекстуално антониман, те да и „најтеже доступне и схватљиве лирске творевине за нас бивају читалачки живе тек онда кад [...] кореспондирају с нашим сопственим добом“.

Завршни део књиге доноси суочење с песничким целинама које су организоване по разноликим начелима– од формалних, преко тематско-мотивских до проблемских („*Carmina ligata*: тумачење циклуса“, 219–232). Нагласак је стављен на проматрање два типа веза међу песмама: радијалног и линеарног, при чему први подразумева зракасто конфигуриране семантичке односе, а други наглашава синтагматско-секвенцијалне везе. Крај студије доноси ретроспективни поглед на пређени пут („Дебата о смислу“, 232–238), у ком се на питање о сврси геста тумачења одговара могућношћу да се разумевање поезије дијалогизује у општењу с другима – такав крај одликује и оптимистично поверење у конструктивну дебату о лирици као за читаоца и тумача егзистенцијално битном пољу.

Тумачење лирске йесме утемељено је у разноврсности и функционалности примера који илустрју одређене аспекте песничког обликовања. Њихов одабир је обично такав да се иза одлука које омогућавају аргументовано нијансирање терминологије оцртава специфичан критичарски сензибилитет, који трага за мање познатим/тумаченим стиховима (нпр. „Сновно васпитање“ Васка Попе) или тежи да фокус интерпретације измести из простора очекиваног („Јефимија“ Милана Ракића). У том одабиру примера посебно су занимљиви они делови књиге где се с типичних прелази на атипичне – тако ће, рецимо, управо у поглављу које говори о вредности наслова бити тумачена и песма Ива Андрића чији је наслов „Без наслова“. Управо та ширина хоризонта којим се лирика захвата доприноси утиску да је – иако у поднаслову књиге стоји *од йеорије до инйерйрейтайивне йраксе* – смер њеног исписивања био обрнут: да се увек, као и на Брајовићевим предавањима, којима је аутор ових редова присуствовао пре више од десетак година, полазило од појединачног текста и свега што он нуди, па се онда у разумевање укључивали теоријски концепти тамо где је то неопходно или прикладно. Другим речима, делује да је само тако, индуктивно, било могуће с онаквом једноставношћу и сигурношћу одредити се према теоријским кретањима у XX веку, заузети холистички став и потом дефинисати

тежишта интерпретација које следе, без робовања теоријским конструктима, а уз уважавање комплексности коју лирска песма у себи чува. Све заједно, то илуструје дубину гласа који указује на добре стране и ограничења различитих приступа, детектује јалове топосе тумачења, а истовремено покушава да задржи ауторефлексију и запитаност над границом читања/учитавања.

Осим тога, Брајовић јасно валидира вредност самосвојних тумачења која улазе у простор ризика, а онда упућује и отворен позив на проширење поља дијалога. То поље би, у будућности, могло експлицитније теоријски аргументовано да захвати проблем вредновања лирике, посебно у доба *кад сви њевају / [а] њесме ни за лека*. Можда данас, у доба ПР критике нема много компетентнијих критичарских гласова да напишу једну подужу студију *Како њумачији лошу њесму* и покушају да покажу колики то раскорак између текста и читаоца чини да не буде посебно смислено инвестирати читалачко биће у кретање некавалитетно изграђеним лирским лавиринтом. А поводом централне метафоре књиге – може се мислити колико она оцртава (само) једно могуће искуство читања и, насупрот томе, колико је универзална вредности концепата интерпретативног фокуса и (лирске) доминанте. У том погледу, занимљиво би, рецимо, било применити овај теоријски модел на поље (лирске) поезије за децу и младе и осмотрити како овај прилаз функционише кад су посредни стихови унапред уплетени у однос за који је есенцијално важна искуствена разлика између аутора и реципијента, а читаву ствар усложњава неизбежно двојаки интерпретативни фокус у пријему дела – онај који поставља родитељ/одрасли и онај који поставља дете.

На крају, *нећу њојрешиии ако кажем* да је ова самосвојна и рекао бих, у значајној мери, лична књига, драгоцену у контексту савременог образовања и савремене критичарске праксе. Она може да послужи студентима и професорима као пример аналитичног, језички прецизног и стилски јасног методичног приступа тумачењу (модерне) лирске песме; додатно, у њој постоји потенцијал да подстакне критичаре (посебно: не-песнике) на смелије бављење савременом поезијом. Она је, коначно, и сведочанство понешто утопистичке вере у значај поезије у друштву где свакодневно заказује елементарна комуникација и поверења у дијалог у културном простору где је конструктивна размена мишљења изузетак. Па ипак, шта нам друго, осим те вере и тог поуздања – пријатељског – остаје?